

ביקורות ספרים

ענת גור. מופקרות: נשים בזנות. תל אביב: הקיבוץ המאוחד. 2008. 262 עמודים

אורית קמיר

לכל תחום יש הספר המכונן שלו, זה שמניח את המסד לשיח האקדמי והציבורי בתחום, זה שאי אפשר לכתוב מאמר או עבודת סמינר בלי להתייחס אליו. אין ספק שמופקרות הוא הספר הישראלי המכונן של נושא הזנות. גדולתו של הספר היא בראש ובראשונה בכך שהוא מצליח לשפוך אור חדש ועז על תופעה שרבים חושבים שהיא ברורה עד כדי מובנת מאלהי; מופקרות מצליח לקעקע את המובן מאליו, ובמקומו להציג את תופעת הזנות כמות שהיא, לכאר, להמשיג ולהמחיש אותה באנושיות מכמירת לב. כל זאת בזכות ההתייחסות השיטתית, האנושית והמכבדת, לכל אורך הספר, לחייהן של נשים ישראליות שחיו את הזנות, ועתה הן פותחות בפני הכותבת וקוראיה את נקודת מבטן הייחודית. לא פחות חשוב הוא התייעוד שהספר מתעד את גישתה הטיפולית החלוצית ופורצת הדרך של גור בטיפול בנפגעות הזנות ובשיקומן.

הספר נסמך על התיאוריה הפמיניסטית (הרדיקלית), שואב ממנה ומתקף אותה, אך מעל לכול הוא מתאר נשים אמיתיות, בשר ודם, שהמחברת מכירה אותן, מטפלת בהן ומראיינת אותן. לכן גם מי שאינה מכירה את התיאוריה הפמיניסטית, וגם מי שחשה חשדנות כלפיה, יכולה ללמוד על הזנות מסיפורי חייהן של נשים ישראליות שחיו אותה. ומי שרוצה יכולה ללמוד מהניתוח שבספר פמיניזם (רדיקלי) מאל"ף עד תי"ו.

איך נערה נעשית זונה?

אחד המסרים המובהקים שמופקרות מעביר הוא שזונה אינה "אישה מינית מדי", "מלוכלכת" או "סוטה". זונה היא אישה שעברה מסלול חיים אכזרי במיוחד ונלכדה במלכודת הסמים, הסרסור, העושה וחוסר האונים. כך אירע לפזית, למישל, לסוזי, ליוספה, לאורית, למיכל, לרוזי ולרבות אחרות שהספר מתעד חוויות מחייהן.

איך קורה שפלונית הופכת לזונה? בדרך כלל (בשני שלישים מהמקרים) זה מתחיל בילדה שנופלת קורבן להתעללות מינית של אביה, או של אביה החורג, או של אחיה, או של דודה. הוא משתמש בגופה, מזהיר אותה שלא תגלה, מכאיב לה, מכה אותה, מביא לה מתנות, מבלבל אותה, ומאשים אותה בכך שהיא רעה ומלוכלכת וזונה. האם לא ניצבת לצד בתה, לא תומכת, לא מצילה. הבת מפתחת דרכי התמודדות והישרדות. היא לומדת להפריד את נפשה מן הגוף שעובר את ההתעללות (דיסוציאציה); היא לומדת שגופה ומיניותה הם מקורות הכוח שלה; היא מבינה שאהבה, ניצול, מין והתעללות כרוכים זה בזה ללא הפרד; היא מאמצת דימוי עצמי של מלוכלכת וזונה; היא מאמינה שמשוהו לא בסדר איתה, ושהכול באשמתה.

בשלב כלשהו הצעירה בורחת מהבית, או עוזבת אותו, ומגיעה אל הרחוב (לפעמים כשהיא הרה). היא בודדה, כואבת, זקוקה לאהבה ולתמיכה. סרסור מזהה בה את היכולת להפריד נפש מגוף, את הכמיהה ליחס, את אי ההבחנה בין קרבה לניצול, את החולשה ואת המצוקה. הוא מציע לה כתף, יחס, קשר, גג מעל לראשה. והוא מציע לה סמים. בתוך שבועות או חודשים, כשהיא מכורה לסם ולא יכולה לחיות בלעדיו, הסרסור שולח אותה אל הרחוב, למכור את גופה לעוברים ושבים. היא מנסה לסרב, אך הוא מבהיר שאין לה ברירה: כדי לממן את הסם היא מוכרחה להשיג כסף, וזו הדרך היחידה הפתוחה בפניה. אם היא מנסה לעמוד בסירובה, הוא עובר לאלימות פיזית, לעתים קשה מאוד. היא מבינה.

הנערה מוצאת את עצמה במצב המוכר לה: היא מניחה לגברים להשתמש בגופה לצרכיהם המיניים. היא משתמשת באמצעי ההתנתקות שפיתחה בצעירותה, ובעוד הגוף משמש את ה"לקוח", נפשה מרחפת משם למקומות אחרים, טובים יותר. הסמים עוזרים מאוד ומאפשרים את ההתנתקות הזאת לאורך זמן. הכסף, אתגן הזנות, משמש מיד לקניית סמים לשם הבטחת ההתנתקות, ולצורך פיוס הסרסור ושיכון אלימותו.

בשביל הנערה, ההזניה עצמה היא השפלה שאין לעמוד בה ללא הסמים, שמטשטשים ומערפלים את רגשותיה. הצעירה מכניסה לפיה איברים של גברים שרבים מהם דוחים אותה וגורמים לה בחילה. היא מתירה לגברים שחלקם מעוררים בה גועל וסלידה להכניס את איבר מינם אל תוך שלה. היא סופגת משיכות שיער, צביטות, מהלומות אגרופים, סטירות, חניקות, כוויות מסיגריות ואלימות מכל סוג אפשרי. היא שומעת איומים על חייה, ועוברת ניסיונות רבים – שחלקם מצליחים – לשדוד את כספה. היא חשופה לכל סוג של עלבון שעולה על דעתו של כל אדם להטיח בה. והגנה אין. המשטרה, וכמוה החברה כולה, מאמינים בשתיקה שזה גורלה, שמגיע לה, שזה חלק מהעניין. לא רוצים לדעת, לא רוצים לראות, לא רוצים לשמוע. הסמים הם חבריה הטובים, והיחידים, של האישה המזונית, והיא נמלטת אליהם ככל יכולתה.

מעגל הסרסור, הסמים והזנות יכול להימשך שנים ארוכות. הנשים עוברות הריונות ולידות, גידול ילדים, הפלות, מסירת ילדים לאימוץ, מאסרים, וחוזרות שוב ושוב אל החיים היחידים שהן מכירות ויודעות לחיות. זה ייגמר רק אם הן בנות מזל ותאבות חיים וחזקות ואמיצות במידה יוצאת דופן, ואם ימצאו מטפלת שמוכנה לטפל בהן וללוות אותן בהתמודדות עם המעגל המחריד שסוגר על חייהן.

זה סיפור החיים של זונה שטווה מופקרות. זה סיפורה של אחת ועוד אחת ועוד אחת. סיפורן של עפרה ופזית ורחל ורבקה ויוספה וסוזי. בשינויים המחויבים. אחת בת לניצולי שואה, ואביה הוא שניצל אותה מינית; השנייה נוצלה מינית במשפחה אומנת לאחר שאמה עזבה את הבית ואביה לא הצליח לגדל את הילדים. האחת הייתה נשואה לסרסור שלה, ואחרת חיה עמו ללא נישואין. אבל ההבדלים הם בפרטים. הסיפור שמספר מופקרות הוא של ילדות פגועות, שחולשתן המובנית הופכת אותן לטרף קל במערכת הבנויה להפוך אותן לשק החבטות של החברה. לא נשים מיניות, עצלות ובלתי מוסריות, אלא קורבנות שאומללותן מכשירה אותן לחיות בגיהנום.

פסיכותרפיה חומלת

הפרק החמישי, "טיפול פסיכותרפי בנשים שעסקו בזנות", מתאר בפירוט את תהליך הטיפול הקבוצתי הייחודי שעיצבה גור. מדבריהם של מטפלים וניצולות זנות כאחד עולה שמטפלים רבים כלל אינם מתייחסים לעניין הזנות, ומעדיפים להתמקד בטרואמות הקשורות בגילוי העריות בילדות. ואולם, על סמך דברי הנשים טוענת גור שהזנות עצמה היא הטרואמה העמוקה והחמורה ביותר שהן עברו. היא כה עמוקה, עד שהן מעדיפות, כמו המטפלים, לקבור אותה ככל יכולתן ולהימנע מלהתייחס אליה. אלא שהתופעות הפוסט-טרואומטיות פורצות ומחבלות בסיכויי השיקום. לכן אין מנוס מהתמודדות אמיצה עם הקשה מכול. גור מצאה שהכלי היעיל ביותר להתמודד עם טראומת הזנות הוא טיפול קבוצתי קצר וממוקד של 10-12 מפגשים. השלב הראשון הוא בניית ברית טיפולית, ביטחון וייצוב. הוא מחייב רגישות רבה וחריגה מקונוונציות טיפוליות:

בפסיכותרפיה מסורתית משתמשים המטפלים בעמימות ובריחוק כחלק אינטגרלי מהמודל הטיפולי. לעומת זאת, בעבודה טיפולית עם נשים שורדות זנות על המטפל לשאוף לכנות ולנוכחות מלאה ביחסי הטיפול. חשוב שהמטפלת תבטא בכנות את תחושותיה, מחשבותיה והתייחסותה, כולל רגשות שליליים של כעס, אכזבה וכדומה, באופן שמותאם לטובת המטופלת. עמימות מצד המטפלת והעדר נוכחות ברורה ומפורשת שלה עלולים להתפס כשיחזור של הסביבה האדישה, שלא רואה, שמסיבה את מבטה. (עמ' 208)

השלב השני הוא התאבלות ועיבוד הטרואומה. האבל כבוד: על הילדות האבודה, על ההשפלות הבלתי נסבלות, על השנים שנמחקו עקב התמכרות לסמים, על הילדים שנמסרו לאימוץ, על הריגוש הפתולוגי שהסעיר בשנות הזנות, ועל כאב הגעגוע אליו.

מטרת השלב השני של הטיפול היא לעבד את טראומת הזנות וטרואומת הילדות באמצעות חשיפה מבוקרת של הזיכרונות הטרואומטיים. חשיפה כזו יכולה לעזור להשיג שליטה מחודשת, במקרים שפלישות לא רצוניות ממשיכות לפגום בתפקוד העכשווי. (עמ' 222)

השלב השלישי והאחרון הוא טיפוח אני (self) חדש ופיתוח מערכות יחסים. שנות הזנות פוגעות ביסודותיה של היכולת ליצור קשר אינטימי וליהנות ממין. הנשים שהזנו התרגלו לנתק את נפשן מן הגוף, והן מתקשות מאוד לשכון בגופן, לחוש אותו ולהיות מחוברות למגעים מיניים שהן מקיימות. הן מתקשות לא פחות לתת אמון בבני אדם, ובייחוד בגברים, להיחשף, לשתף ולהעריך נתינה ורגש כנים.

השלב השלישי בטיפול כרוך לעיתים באבידות נוספות, במקביל לרווחים המשמעותיים. מערכות יחסים קודמות, כולל שותפויות אינטימיות, הורות, יחסי משפחה אחרים, קשרי ידידות, יחסים חברתיים ומקצועיים, כל אלה זקוקים לעיתים

לאיזון מחדש, כדי לסגל אותם להתפתחותה של המטופלת ולאסרטיביות החדשה שלה. מערכות יחסים מסוימות יסתגלו וישתנו, ואילו אחרות ידעכו ויגיעו אל קיצן. (עמ' 241)

פרק זה הוא אוצר לא רק למטפלים ומטפלות מקצועיים, אלא גם לכל מי שנוגעים, בחייהם המקצועיים או האישיים, בעולם הטיפולי.

הבנליות של הרוע

אחת השאלות העמוקות והקשות ביותר שהספר מעלה, לכל אורכו, היא "איך זה יכול להיות?" איך ייתכן שאבות יתעללו כך בבנותיהם? איך ייתכן שאימהות יפקירו אותן כך? איך זה אפשרי שמבוגרים ינצלו כך, ללא היסוס, ילדים חסרי ישע? שמשפחה שלמה תעלים עין? ש"לקוחות" ייהנו להתעלל בנשים? שאנשים טובים, כמו כולנו, יסבו ראש ויעצמו עין? התשובה העולה מבין שורות הספר היא: רוע. לא רוע דרמטי, מיתולוגי, הרואי; רוע בנלי, שגרתי, אפרורי, יומיומי. הרוע שחנה ארנדט אומרת שאין לו עומק פסיכולוגי ולא הסברים פילוסופיים: רוע של סתם, שנמצא בכל מקום ומתפשט כפטרייה. רוע של כלום, של בלי דעת. של לא לחשוב על הזולת, לא לראות אותו, לא לחוש את כאבו; ובכלל, לא לחשוב, ולא לראות ולא לחוש.

קשה לקרוא את מופקרות. הספר כואב ומכאיב, מטלטל ולא מרפה. חובה לקרוא אותו כדי לדעת, כדי לראות, כדי להבין; וכדי להחליט להילחם ברוע.